

**ХРИСТИАНДЫҚТАҒЫ
МИССИОНЕРЛІК
ҚЫЗМЕТ: ТАРИХЫ
ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢ****Кіріспе**

2011 жылы қабылданған Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы Қазақстан Республикасының Заңы бойынша «Діни бірлестіктерді мемлекеттік тіркеу және қайта тіркеу үдерісі мемлекеттік-конфессиялық қатынастарды жана, құқықтық тұрғыдан анағұрлым өркениетті деңгейге көтеруге мүмкіндік берді». Еліміздегі бұрын қызмет атқарған 666 протестанттық діни бірлестіктердің ішінен 462-сі, яғни 69%-ы ғана қайта тіркеуден өткен, қалғандары таратылған. Ал дәстүрлі емес 48 діни бірлестіктің ішінен 16-сы ғана тіркеуден өткен, қалған 32 бірлестік таратылған [1]. Бұл бірлестік мүшелері қайда таратылды? Немен айналысып жүр? Қазақстандағы дәстүрлі емес бірлестіктерге миссионерлік қызметпен айналысып жүрген шет елдік миссиялар және олардың негізгі мақсаты қоғамды інжілдендіру саясатын жүзеге асыру. Бұл туралы біздің осы журналдың 2015 жылы жарық көрген мақаламызда дәлелденген болатын [2]. Уақыт өткен сайын осы шетелдік миссиялардың жұмыс істеу принциптеріне, стратегиясына, негізгі бағыттарына баға беріп, талдау жасау өзетілігі арта түседі. Себебі бұл миссиялардың қызметі еліміздегі діни, саяси, мәдени және экономикалық мәселелермен тығыз байланысты. Ұсынылып отырған жұмыста авторлар миссионерліктің мәнін терең түсіну үшін оны тарихи тұрғыда қарастырып, талдау жасайды.

Зерттеу жұмысында кеңінен кездесетін «Евангелизация», «миссионерлік» деген терминдерді конфессионалдық әдебиеттерде Евангелияны уағыздау, қоғамда христиандық сенімді тарату деп анықтайды. [3]. Жалпы миссионерлік тарихын зерттеуде Майкл Гриннің «Ерте кезеңдегі Шіркеудегі евангелизм» атты еңбегінде алғашқы үш кезең қарастырылады. Сонымен қоса Пол Шарптің «Евангелдік христиан тарихы», бес томдық Кеннет Скотт Латуреттаның «Христиандықтың таралу тарихы», Стивен Нейлдің «Христиандық миссиялар тарихы» атты еңбектерін атап өтуге болады.

Шетелдік авторлардың ішінде миссионерлік бірлестіктердің қызметінің практикасы мен стратегиясының мәнін ашатын А.Б. Брюстің, Р. Коулманның, Р. Адлердің, Г. Андерсонның, Д. Веркуилдің, П. Джонстоунның, В. Карвердің, Д. Норттың,

Д. Монтгомеридің, Д. Мак-Гаваның еңбектерін атап өтуге болады. Әйтсе де бұл еңбектердегі талдаудың түпнегіздері діни идеялардан бастау алады. Сондықтан да бұл тақырыпта объективті талдау жұмысы жасалу үшін тарихи тұрғыда қарастыру бағыт ұстанылды. Бұл бағыт миссионерлік үрдістердің себеп салдар байланысын, кезеңдерін және нәтижелерін ашуға мүмкіндік береді. Сонымен қоса пәнаралық әдіс бойынша интеграциялау теориясы мен адаптациялау теориясы шеңберінде Қазақстандағы христиандық ағымдардың миссионерлік қызметтерінің мүмкіндіктеріне және нақты нәтижелеріне баға берілді.

Негізгі бөлім

Дэвид Бош христиандықтың миссионерлік қызмет тарихы туралы айтқанда, Кунг ұсынған тарихи парадигмаларды пайдалануды дұрыс деп есептейді. Кунг миссиология тарихын алты кезеңге бөледі: ерте христиандық кезең, әулие әкейлер кезеңі, орта ғасырлар, реформация, ағарту дәуірі және экумендік кезең [4]. Миссионерлік дәстүрдің негізгі принциптері Еуропаны христиандандыру кезеңінде қалыптасты (500-1500). Сол кездің өзінде алғашқы «миссиялық үлгілер» жасалды. Оларды өздеріне тән, басым белгілері арқылы үш категорияға біріктіруге болады: этноцентрлік, аккомодациялық және контекстуалды [5].

Жалпы зерттеушілердің көпшілігі христиандықтың таралуына ықпал еткен сыртқы факторларды атап өтеді:

Бірінші фактор Рим әлемімен байланыстырылады. Жерорта теңізінің барлық бассейні Рим өкіметінің қол астында болды. Рим билеушілері мемлекетте теңдессіз деңгейде тәртіп пен бейбітшілікті сақтады. Нәтижесінде, үлкен территорияда адамдар саяхат жасап, тауарлар мен идеялар алмасу мүмкіндігіне ие болды.

Екінші Грек-рим мәдениеті болды. Жеке тайпалар мен халықтар мәдениетінің негізінде империя ішінде барлығына ортақ грек-рим мәдениеті пайда болды. Ол рим жаулаушылары өздеріне бейімдеп, өзгертіп алған ежелгі гректердің өнері, әдебиеті, философиясы және дінінен тұрды.

Үшінші грек-рим мәдениетінің тағы бір аспектісі, христиандықтың таралуына ықпалын тигізген грек тілінің кеңінен тарауы болды. Империяның кез келген ірі қалаларында түрлі ұлт өкілдері грек тілінде сөйлеген. Осы ерте кезеңде христиан інжілшілері өзінен кейінгі

ізбасарларына қарағанда, үлкен артықшылығы: оларда тілдік кедергі болмады.

Христиан дәуірінің бастауында грек-рим мәдениетінің діни және философиялық ойы, көптеген ғасырлар бойы рационалды және адамгершіліктік монотеизмге қарай бағытталды. Рационалистік грек философиясының ықпалымен бір басқарушы элемент немесе әлемдік принцип бар деген ой қалыптасты. Және ол жөнсіз, түсініксіз емес, рационалды, кекшіл әрі қатыгез емес, қайырымды және жақсылыққа жақын деген ой қалыптасты.

Осы үрдісті білдіретін кеңінен таралған терминдердің бірі «логос» болып табылады. «Логос» – грек тілінен аударғанда «ақыл, сана» немесе «сөз» дегенді білдіреді. Аристотель де, стоиктер де бұл сөзді Құдаймен байланыстырған. Стоиктер оны құдайлық элемент, оның арқасында барлығы басқарылады және жаратылады, сонымен бірге, ол әрбір адамның бір бөлігі болып табылады деп түсінген. Осы концепция грек философиясы мен христиандық арасында өзара байланыстырушы көпір болды. Жаңа Өсиеттегі апостол Иоанның және ерте-христиандық шіркеу әкейлерінің мәтіндерінде «логос» сөзі Иисус Христосқа қатысты пайдаланылады.

Рим әлемінде болып жатқан басқа діни оқиғалар да христиандық ізгі хабардың қабылдануына ықпал етті. Екінші және үшінші ғасырларда шығыс мистикалық ілімдері кеңінен таралып, өз ықпалын ұлғайтты. Олар шығу тегі және мазмұны бойынша әр түрлі болды – Кіші Азиядағы Кибела культі; Грекиядағы Дионис культі; Мысырдағы Изид, Осирис және Серапис; Парсы еліндегі Митра. Дегенмен, олардың бойында табиғи айналымдарды мистикалық дербестендіру өзара ұқсас болды; барлығында өлетін және қайта тірілетін құдайлар сипатталды; барлық культтерде шоқындыру мен Құдайға құлшылық ету жоралғылары болды; барлығында да құдайлармен бірігу арқылы күнәдан арылу мен ажалсыздық, мәңгілік өмір ұсынылды. Аталған діндерді білетін адамдар үшін, крестке таңылған және қайта тірілген христиандардың Құтқарушысы таңсық болған жоқ.

Келесі фактор иудаизм диаспораларымен байланысты. Христиандыққа дейінгі дәуірде иудаизм диаспоралары әскери тұтқындар және саудагерлер ретінде Палестинаның шегінен асып жайылды. Иудейлер қай жерде болса да, синагогаларды ұйымдастырды және осы синагогалар иудей еместерді қызықтырды. Иудаизм диаспоралары (Палестина сыртында) өз отанында жүрген кезіне қарағанда сепаратис-

тік сипатта болған жоқ, сонымен бірге ритуалдарды да аз жасады және жаңа адамдарды өз сенімдеріне тартуға бейім болды. Діни қызмет грек тілінде жүргізілді. Иудаизм эллиндердің христиандықты қабылдауына түрткі болды.

Б.д. төртінші ғасырының басында император Константиннің (312) дінді қабылдауына байланысты христиандық ресми заңдастырылды. Ғасыр соңында христиандық жалғыз заңды дінге айналды. Пұтқа табынушылық та, ересытер де басып-жаншылды. Христиандықтың мәртебесінің өзгеруі дінді қабылдаушылардың артуына алып келді [6].

Ортағасырлық миссионерлік тарихы – бұл негізінен монахтық өмір тарихы. Бұл институт христиандық құлшылықтың ең жоғарғы стандартына өздерін арнаған жеке адамдар мен қауымдардан тұрды. Өзінің өнегесі, ілімі мен уағыз-насихаты арқылы ортағасырлық монахтар көптеген адамдардың дінді қабылдауына және сенімінің оянуына ықпал етті.

Ортағасырдың екінші жартысында (XIII ғасыр) монахтық ордендер көптеп таралды, олардың қатары қабілетті, жігерлі және рухани бағдарланған христиан ерлер мен христиан әйелдермен толықты.

Інжілдендіру (Евангелизация) мен миссионерлік қызмет ретінде және ағылшын монархтарының, сонымен қатар францискандықтар мен доминикандықтардың бірінші кезектегі міндеттері болды. Соңғы екі орден оқытумен белсенді айналысты. Алғашқы кездегі қарсылыққа қарамастан монахтықтың сан жағынан өсімі және географиялық таралуы жылдам әрі айтарлықтай ерекше болды. Маңызды факторлардың бірі – үлгі, өнеге көрсету болды. Өздерінің әулиелігімен, даналығымен және ерекше тақуалығымен аскетизмімен белгілі болған тақуалар, әуесқойларды қызықтырып, өздеріне табынатын көрермендерді тартқан. Монастырлар да шалғайдағы пұтқа табынушылар мекендейтін жерде болса да, өздеріне назар аударған. Адамдар мұнда олардың неліктен және немен айналысқанын көру үшін келетін. Монахтардың тақуалылығы, тәртібі және қайырымдылығы оларға деген құрметті және олар айтқан хабарға қызығушылықты тудырды.

Бір жағынан, монахтық ордендерге мақсатты түрде қабылдау жүрді. Адамдар монахтардан кеңес алуға келгенде, олар адамдарды күнделікті тіршіліктен бас тартып, Христостың артынан құлшылық пен құрбандық арқылы еруге шақырды. Христиандандыруға көрнекті монахтардың өмірбаяндары да зор ықпалын тигізді. Мысалы, IV және V ғасырларда Афанасий

жазған Антонийдің өмірбаяны және Сульпициус жазған Мартин Турскийдің өмірбаянын айтуға болады. Августин өзінің «Тәубе» атты еңбегінде «Антонийдің өмірбаянының» өзіне және бірнеше достарына ерекше әсер еткені жөнінде баяндайды. Осыдан кейін ол үлгілі монахқа айналады. Монахтық өмір туралы басқа әдебиеттер де, әсіресе «Ұлы Василий ережесі» (IV ғасыр) және «Бенедикт ережесі» (VI ғасыр) тек монахтардың өмірін ғана сипаттап қоймайды, оны салмақты оқырмандарға ұсынды. Монастырлардан тараған үгіт-насихат тек монах болуға ғана шақырмады. XIII ғасырда францискандық монахтар тәубеге келу мен өмірді жаңартуды насихаттады және осы жаңалықпен махаббат пен қуаныш арқылы бөлісу үшін көп саяхаттайтын. Тек қалаларда ғана емес, ауылдық жерлерде де әлсіз әрі өздеріне сенімсіз христиандарды күнәдан арылуға, Құдай игілігін іздеу, Құдайға бой ұсыну мен құлшылық ету үшін өздерін арнауға шақырды. [7].

Христиандық жаңғырудың келесі маңызды бастауы діни өмірге жол тапқан христиандық мистицизм болып табылады. Мистицизм Құдай мен адам арасындағы оңаша, ішкі бірігуді іздейтін және бағалайтын діни жол болып табылды. Мистицизм мен монахтық өмір өзара тығыз байланысты болды және көптеген мистиктер монах болған. Бірақ, олардың арасында айырмашылық та болған. Адам монахтық өмірдегі сияқты, Құдайға қатысты тыныштықта қалмай, керісінше, ол Құдайды іздеуі немесе табуы керек болды. Бұл жерде адамның әрекеті аса маңызды болды. Мистикалық қадамға бармай адам Құдаймен байланысқа түсуі мүмкін емес. Христостың іңкәрлігі туралы ойлар жамандықтан босатады және аса зор адалдыққа ықпал етеді. Крестке таңылған Құл тек құдайы ақиқатты ғана емес, сонымен бірге шоқындыру арқылы бізге сыйлық береді делінді. Мұндай мысалдар Інжілдік Ізгі Хабардың элементтері сақталып, ортағасырлық мистицизмге ауысқанын көрсетеді. Мистицизмдегі Ізгі Хабардың элементтері көптеген адамдардың рухани жандануына ықпал етті. Ортағасырдың соңында мистицизм қарапайым христиандар, әсіресе Солтүстік Еуропада Інжілдік ықыласпен кеңінен таралды. Майстер Экхарт, Иоанн Таулер және Ян Ван Рюйсбрек сияқты уағызшылар мен жазушылар, қарапайым дінбасылары мен адамдар арасында, мистиктердің Құдайға деген қатынасын түсіне білуді қалыптастырды. Осы кезеңге дейін, бұл қатынасты түсіну негізінен монахтар мен кейбір интеллектуалдарға тән

болды. Оңтүстік Еуропада Екатерина Сиенская (1347-80) христиандық мистицизмнің таралуына сөзімен де, ісімен де көмектесті. Мистицизм бірқатар рухтанған христиан көшбасшыларының пайда болуына, қиялды оятатын кітаптардың жазылуына және адамдарды салмақты әрі белсенді шәкірттікке әкелудің тиімді әдістерінің қалыптасуына алып келді.

Ерте христиандық кезеңнің христиандық қауымға көп адамдарды тартуының келесі факторы – саяси өзгерістер болды. Империя ішінде күшпен пұтқа табынушылықты жоюға бағытталған шіркеу мен мемлекет кампаниялары арқасында христиандандыру үдерісі жылдам қарқын алды. Пұтқа табынушы тайпаларды бағындырып, қол астына біріктірген христиандық мемлекеттер – яғни жеңімпаздар жеңілгендердің діни, шіркеулік және саяси бағынуын талап етті. Кейде христиан дінінің ықпалы карама-қарсы бағытта таралды. Жеңімпаздар өздері бағындырған халықтың ұстанған христиандығын қабылдаған жайттар да кездесті. Кейбір елдерде христиандандыру үшін билеушілердің қол астындағы халықтың христиандықты қабылдауын мақұлдауы және кей жағдайда бұйрық беруі маңызды рөл атқарды.

Константиннен кейін барлық Рим императорлары христиандар болды және пұтқа табынушылыққа қарсы болып, христиандықты қолдады. Олар пұтқа табынушыларды қатаң қудаламаса да, өз құдайларына табынуға тыйым салып, христиандық уағыздарды қабылдауды және шоқынуды бұйырды. Шоқынудан бас тартқандарды жер аударып немесе меншігін тәркіледі. Анда-санда тобырлар пұтқа табынушылардың храмдарын қирататын және бұл істе оларды монахтар басқарды. IV ғасырда аталған жазалау шаралары Римнің қалалық ақсүйектерінің көпшілігінің пұтқа табынушылықтан бас тартып, христиан дінін қабылдауына алып келді.

Ортағасыр христиандары пұтқа табынушылармен тек күресу үшін ғана күш қолданған жоқ. Сондай-ақ, олар пұтқа табынушыларға христиандықтың сыртқы белгілерін қабылдату үшін де күш көрсетті. Бұл пұтқа табынушылар мен христиандар арасында болған соғыстар кезінде болды. Жеңілудің нәтижесінде пұтқа табынушылар тек саяси тұрғыда ғана бағынып қоймай, сонымен бірге христиан шоқындыруын қабылдап, шіркеудің рухани билігіне бағынды. Ұлы Карлдың сакстерді жеңуі мен дінге тартуы да аталғандардың бір көрінісі болды. Шоқынудан бас тарту және христиандықты құрметтемеу мемлекеттік қылмыс болып есептелді. XII

ғасырдағы жаугершілік нәтижесінде померан халықтарының діни сенімді қабылдауы, христиандандырудың тағы бір мысалы бола алады. Бұл жағдайда, әскери және саяси факторлар шектеулі пайдаланылған, ал христиандыру үдерісіне көбінесе сендіру, төзімділік және дипломатиялық тәсілдер тән болған. Христиандандыруға маңызды үлес қосқан тұлғалардың бірі Бамберг қаласынан шыққан епископ Отто болды. Оны 60 жасында, лауазымды қызметінен поляк герцогы Ш Болеслав босатып, миссионерлік міндетті орындауға шақырды. Бірқатар қанды қақтығыстар нәтижесінде, Болеслав Одер өзенінің Балтық теңізіне құяр маңындағы Батыс Померания ауданы мен шығыс аймақтың территориясының бір бөлігін басып алды. Отто әдісі Померанияның стратегиялық маңызы бар қалаларын дінбасылар, саясаткерлер және әскери адамдардан құралған нөкерлермен аралаудан тұрды. Миссионерлік қызмет оның басты міндеті болды және ол күштеусіз ерікті түрде дінді қабылдауды қолдады. Оның иландыра білу қабілеті христиандық ізгі хабарды жеткізудің ыңғайлы құралы болды. Оның дәл осы інжілдендіру әдісінің арқасында, померандықтар венда халқы сияқты христиандықты жек көрмеді. Соңында, христиандандыру үдерісі герман және дат миссионер-монахтары мен Померания халықтарының арасына германдық иммигранттардың қоныстануы арқасында жалғасты. [8]

Батыстағы герман халықтарының христиандыққа келуі көп жағдайда мәденилендіру үдерісінің нәтижесінде болды. Герман билеушілерін інжілдендіру ісі, католицизмге кіргізу арқылы болды. Олар католик шіркеуінің қолдауы өздерінің билігін нығайтатынын түсінді. Король мен Папаның қолдауының рөлі зор болғанымен, мәденилендіру континенттегі германдықтарды сенімге тартудың ең ірі себептерінің бірі болды. Осылайша, көптеген викингтер өздері бағындырған халықтың арқасында, христиандықты қабылдады. Осы кезеңде жауынгерлер мен билеушілер де христиандыққа қызығып, дінді қабылдады. XI және XII ғасырлар ішінде, христиан діні Скандинавия елдерінің тұрғындарына осы жолмен келді. Христиан діні викингтерге саяси қауіп тудырмады, себебі ол қарулы жаудың емес, тұтқындалған халықтардың діні болды. Олар үшін христиандықты қабылдау бағынуды білдірмеді, олар жай ғана өздерінен жоғары тұрған дін мен мәдениетті саналы және бейсаналы түрде қабылдады. Славяндар, аварлар және балгарлар сияқты Шығыс Еуропа

халықтарының интервенттері мен жаулап алушылары өздері жолықтырған христиандықтың формасын қабылдады. Бұл үдеріске Інжіл мен литургияларды славян тілдеріне аудару ықпал етті.

Шығыс Еуропа мемлекеттерінің билеушілері де қол астындағыларын христиандандырмақ болды.

Осы және келесі ғасырларда Богемия, Польша және басқа славян халықтары мен мадьярлар билеушілерінің қалауы бойынша, Батыс шіркеуінің құрамына кірді.

Ирландық миссионерлер – інжілшілер миссионерлік қызметті ерекше тактиканы пайдалана отырып жүргізді. Ирландық монахтық өмір Ирланд шіркеуінің қосалқы институты емес, үстем элементі болды. Ол епархиялы принципке емес, рулық принципке негізделді. Ирландиялық монахтық өмірге аскеттік тән болды. Ирланд монахтарының шағын топтарының жетекшісі және 12 шәкірті (Иисус өнегесі бойынша) өз монастырлары мен тұрған жерлерін тәркі етіп, бейтаныс шалғай жерлерге барып өмір сүріп, жеке үлгі, өнеге көрсетіп, адамдарды христиандық пен монахтық өмірге баулыды. Осы территорияда құрметке ие болған монахтар Ізгі Хабарды насихаттауға және христиандық өмір салты туралы айтуға аттанады. Осылайша ирландық миссионерлер Ирландия, Шотландия және Солтүстік Англия, сонымен қатар Франция, Швейцария және Италияның аудандарын інжілдендірді.

Миссионерлікті зерттеуші ғалымдардың мәлімдемелеріне сәйкес шіркеудің жүзеге асырып отырған барлық қызметтерінде саяси астарлары бар дейді. Осы мәселеге қатысты Д. Норт миссионерлік қызметті сараптау барысында миссионерліктің тарихында мақсаттары мен міндеттері адам өмірінің қажеттіліктері мен талаптары сияқты кең және ауқымды болып келеді дейді [9, 243 б].

Рим және ирланд монахтарының бірлескен жұмыстары арқасында, VII ғасырдың аяғында Англияның көп бөлігі формалды түрде дінді қабылдап, христиандыққа бет бұрды. Англосакстар арасында миссионерлік қызмет жүргізу барысында ағылшын миссионер-інжілшілері римдік және ирландық монахтардың жақсы қасиеттерін біріктіре отырып жұмыс жасады. Ағылшын монахтарын Еуропа континеті қызықтырды – алғашында олар Фризия (нидерланды) – ал одан кейін Рейннің шығысынан, Дунайдың солтүстігіне қарай, франктер патшалығы аудандарына барды. Жаңа аймаққа

келіп олар жергілікті көсемдер мен қоғамның жоғарғы таптарымен кездесті. Олардың ойынша, егер басшылар дінге кірсе, қарапайым халық та христиандықты қабылдайды. Олар қай жерде мүмкіндік болса, сол жерлерге монастыр салып, жергілікті халықты христиандық өмір салтымен қызықтырды және оларды миссионерлік қызметке дайындады.

XIII ғасырдың бас кезінде, жаңа діни орден – кезбе монахтары пайда болғаннан кейін – інжілдендіру басты міндетке айналды. Олардың қоғамдағы қызметі миссионерлік уағыз-насихат жүргізу ісінен тұрды. Олар Еуропада және оның шекараларының тысында, шағын топ құрып, олардың уағыз-насихаттарын өз тыңдармандарын христиандандыру мақсатымен саяхаттаған. Егер, бұрын миссионерлік қызметтің мақсаты христиандарды қайта жаңғырту болса, бұл кезеңде христиан еместерді дінге тарту болды. Жылнамаға жазылмаған Батыс Еуропаны мекендейтін христиандықты ұстанбайтындарды дінге тартуға бағытталған миссионерлік қызмет, францискандықтар мен доминикандықтардың еңбегі деп айтуға болады. Олардың миссионерлік қызметінің қарқыны орасан зор болды және бұл қызмет Солтүстік Африка мен Таяу Шығыс мұсылмандары мен Балтық жағалауының пұтқа табынушылары арасында, түріктер, моңғолдар және Үндістан халқы арасында жүргізілген жұмыстардан тұрды. Дегенмен, олардың мұсылмандар арасындағы қызметі табысты болмады. Бірақ, олардың табанды інжілдендіру жүргізу ісі мақтауға тұрарлық болды. Мысалы, францискандық орденнің мүшесі Раймонд Лалл (1232-1316). Құтқарушы оған бүкіл әлемді інжілдендіруге өзін арнау туралы аян бергенін айт-ады. Ол шіркеу басшыларын христиан еместерді інжілдендіру үшін арнайы монахтық ордендерді құру қажеттігін негіздемеке болды. Лаллдың ойынша, інжілдендіру жүргізу жоспарына енгізілген адамдар арасында олардың тілі мен мәдениетін үйрене отырып, болашақ миссионерлер өз қызметтерінің тиімділігін арттыра алады. Келесі мысал, миссионерлердің моңғолдар арасындағы қызметі болып табылады. XIII ғасырда Шыңғысханның жасағы тамаша әскери жеңістерге қол жеткізді. Нәтижесінде, олар батысында Тынық мұхитынан басталатын, шығысында Ефрат пен Днепрмен жалғасатын территорияда алып империя құрды. Моңғолдар жүзжылдықтың алғашқы үш ширегінде христиандыққа қарсы болды. Әйтсе де, батыс саудагерлері мен көрші мемлекеттердің христиандары бұл империя территориясына жиі қатынасып жүрді, кейін-

нен билік басына Құбылай хан келгеннен кейін миссионерлерге келуге рұқсат берілді. Миссионерлердің көпшілігі францискандықтар болды. Орта ғасырда Таяу және Қиыр Шығыста шағын христиан қауымдарын ұйымдастырған несториандар мен францискандықтар арасында бірқатар шиеленісті жағдайлар болды. Несториандықтар Эфес Соборының (431) бұйрығымен христологиялық көзқарастары үшін еретик ретінде жазасы кесілген және V ғ. өмір сүрген Константинополь патриархының рухани ізбасарлары болды. Несториан шіркеулері біраз ғана жергілікті тұрғындарды дінге кіргізіп, негізінен иммигрант-христиандар мен олардың ұрпақтарына қызмет етті.

Моңғол астанасы Камбалук (қазіргі Пекин) қаласына алғаш келген Рим католигі Иоанн болды. Ол 1294 жылы императордың қабылдауында болды. Бір онжылдықтың ішінде ол шіркеу салды және Жаңа Әсиет пен Псалмдарды моңғол тіліне аударды. Шамамен 6000 адамды дінге кіргізді. Бірнеше ірі қалаларда христиан орталықтарының іргесі қаланып, көп адамдар шоқындырылды. XIV ғасырдың ортасында астанада собор мен бірнеше шіркеу салынды. Иоанн мен батыс францискандықтардың інжілдендіру қызметі мемлекет тарапынан қолдау тапты. XIV ғасырдың екінші жартысында, қытайлықтар моңғол басқыншыларына қарсы шығып, шетел, оның ішінде христиандықтың ықпалынан құтылды. Моңғол империясының мұрагерлері ислам дінін қабылдап, христиандыққа қатыстының барлығын жоюға тырысты.

XIII ғасырда Ресей моңғол басқыншылығы кезінде, көптеген тұрғындар жаудың қол астында қалғысы келмей Солтүстікке көшіп кетеді. Олардың арасында қауымдық және саяқ жүретін монахтар көп болды. Олар моңғолдар қол жеткізе алмайтын жерлерге солтүстік ормандарының ішінде өмір сүрді. Монахтар жергілікті пұтқа табынушылар мен келімсектердің өздеріне тартып, пұтқа табынушыларды інжілдендіріп, пасторлық қызметті қамтамасыз етті, XV ғасырдың соңында, аталған өңір Солтүстік Рустің саяси және діни орталығына айналды.

Осылайша, ерте кезеңдегі миссионерлік қызмет әр түрлі әрекеттермен (көп жағдайда күштеу әрекеттері) және аргументациямен сипатталды. Миссионерлер христиан дінінің пұтқа табынушылықтың алдындағы артықшылығын көрсетуге тырысты. Пұтқа табынушылардың құдайлары адам қиялының жемісі немесе сайтандар деп жарияланды. Миссионерлер пұтқа табынушылардың идолдары мен храмдарын киратып,

пұтқа табынушылардың құдайлары шынымен бар болса, кек алар еді, олар жалған деп оларды құртуға кеңес берді. Сонымен қатар, олар христиандықтың сенімді артықшылықтары ретінде ешқашан бітпейтін сый мен жаза туралы айтты. Христиандық діни ілімдік терминдер арқылы Құдайдың үш бірлікті табиғатын дәлелдеді. Олар Құдайдың әділдігі мен қайырымдылығы туралы жариялады. Олар адамдарды шоқынудың тазартатын, осыған дейінгі күналарын жоятын күшін сезінуге шақырды. Сонымен бірге, олар мінез-құлық пен құлшылықтың құдайлық тәртібін қабылдауды және Құдайдан берілген осы қабілеті арқылы өздеріне бағынуды үндеді.

Христиандарды інжілдендіру саяси өзгерістермен қатар жүрді. Христиан мемлекеттеріне бағынатын халықтар өз жеңілісінің ақысы ретінде шоқынып, шіркеу өміріне қатысуға мәжбүр болды. Кейде бұл сендіру, ал кейде материалдық игіліктермен сатып алу арқылы жүзеге асты. Басқа жағдайларда христиандар келісім мен бағынуға қол жеткізу үшін күш қолданды. Христиан еместер тарапынан қаншалықты қарсылық көбейген сайын, соншалықты күш қолданылды. IX – XII ғғ. монахтық өмірдегі белсенділік пен тәртіптің төмендеуі көп жағдайда інжілдендіру қызметінің жеткілікті деңгейде жүргізілмеуімен байланысты. XIII және кейінгі ғасырларда кезбе монахтардан құралған жаңа топ, мұсылмандар арасында інжілдік қызмет жүргізу ісіне белсенді қатысты. Бірақ, олардың бұл ісі ешқандай нәтиже бермеді. Солтүстік Руске христиандықтың таралуы моңғол басқыншыларының діни тыйымдарынан қашқан монахтардың арқасында жүзеге асты. Олардың монастырлары христиандықты таратудың орталықтарына айналды, бұл монастырлар арқылы қашқын христиандарды тәрбиелеу және пұтқа табынушыларды дінге тарту іске асырылды. Ортағасырлық інжілшілердің жолдауында Иисус Христос арқылы қол жеткізілетін жаңа Өмір туралы және Құдаймен табысу туралы Ізгі хабар айтарлықтай деңгейде бұрмаланып, жасаған істері бойынша құтқарылу концепциясымен араласты. Дегенмен, көп нәрсе ұрпақтан ұрпаққа сақталып, берілді. Сондықтан, христиандық тек сақталып қана қоймай, кеңінен тарап, гүлденген кезі де болды.

XVI ғасырдағы реформа шіркеу тарихындағы маңызды тақырып. Христиандар шіркеу қызметін радикалды жақсарту қажеттігін сезінді. Сол себепті әр түрлі реформалардың қозғалыстары пайда болды. Бұған дейін олардың барлығы адамгершіліктік, қаржылық және әкімшілік құ-

қық бұзушылықтарды жою үшін қажет болды. Бірақ, XVI ғасыр басында реформаторлықтың қозғаушы импульсы өзгеше болды. Солтүстік Германияда, кейіннен Швейцарияда шіркеу насихатына қарсы сын айтатын реформаторлар пайда болды. Лютер, Цвингли, Кальвин және олардың идеяларын қолдаушылар шіркеудегі тоқырау оның Інжілді бұрмалауы екеніне сенімді болды. Олардың ойынша, доктринаны бұрмалау үдерісі ежелден басталды. XVI ғасырда оның қауіптілігі артып, шіркеу насихатына сенетіндердің құтқарылуына кедергі болды. Олардың пікірінше, шіркеу қателігі Құдай ғана жасай алатын нәрсені, яғни кінәлі адамды кешіруді және ақтауды күнәһар адамнан талап етті.

Таңдау жасау қажеттілігі туындағанда, реформаторлар тек Қасиетті Жазу ғана христиандық ізгі хабардың қайнар көзі мен нормасы болып табылады деген қағиданы қолдады. XVI ғ. аяғында, батыс христиандығы католицизм мен протестантизм болып бөлінді. Протестантизмнің өзі бірнеше бөліктерге бөлінді. Тек протестанттар мен католиктер арасында ғана емес, протестанттар ішіндегі түрлі топтар арасында да, бақталастық пен өшпенділік көрініс тапты. Бұл жерде ескеретін жайт, католиктер болсын немесе протестанттардың түрлі топтары болсын, әрқайсысы өз ілімдерін дұрыс деп есептеп, бір-бірін қарсы тараптың уағызына сенетін адамдарға зиян тигізіп жатыр деп айыптады. Нәтижесінде, христиандықтың бір түрінен екіншісіне тарту талпыныстары кең көлемде көрініс тапты. Бұл кезеңдегі Еуропадағы інжілдендіру осындай әрекеттермен ерекшеленді. Еуропадағы христиан еместерді інжілдендіру шектеулі болды, себебі христиандықты ұстанбайтындар жоқ деп есептелді. Енді құтқарылуға назар аударатын католицизммен салыстырғанда, Інжілге бағдарланған протестанттық көзқарасты белгілеу үшін «інжілдік» («евангелический») термині пайда болды. Өз кезегінде, протестанттардың әрекетінен оңалған, жаңарған, белсенді католиктер, протестантизмге жіберіп алған адамдары мен территорияларын қайтару үшін агрессивті шараларды қолданды. Кең көлемдегі колониалды экспансиямен байланысты католик елдері жаппай миссионерлік қызметті бастады. Олар еуропалық протестанттармен ғана бәсекелестікпен қанағаттанбай, жақында табылған американдық территориялар мен Азия және Африкадағы шектеулі аймақтардың халықтарын христиандандырмақ болды.

50 жыл ішінде протестантизм кеңінен таралып, Солтүстік Еуропаның көп бөлігін-

де және Орталық Еуропада пайда болды. Бұған себеп болғандардың бірі М. Лютер болды. Лютердің уағыз-насихаттары Библиялық мәтіндерді мұқият зерттеу негізінде жасалған – анық інжілдік бағдарланған, жеке адам мен қоғамның қажеттілігіне жауап беретін уағыздар болды. Бір ай ішінде оның «95 тезистерінің» аударылуы мен таралуы Виттенбергтен шыққан белгісіз монахты Бүкіл Еуропаға атакты қылды.

Ағылшын реформациясынан пайда болған протестантизмнің жігерлі, агрессивті және жылдам таралатын формаларының бірі пуритандық болды. XVII ғасырда Англиядағы пуритандардан басқа көптеген радикалды протестант топтары шықты. Олардың ішіндегі ықпалдысы квакерлерлер болды. Кальвинистік діни ілімі мен мораль тұрғысынан терең тамырлары бар, шіркеу реформасы мен рухани жаңаруға адал, Жаңа Әсиет миссиясы сезіміне берілген радикалды ағылшын протестанттары інжілдендірудің жаңа толқынының бастауына айналды. Бұл негізінен Англияда емес, Солтүстік Америкада эмиграция арқасында болды.

Реформацияның ең інжілдендіруші қозғалысының бірі анабаптисттер бүкіл әлемдік миссионерлік қызмет бағдарламасына белсене қатысты. Шығыс пен Америкадағы католик елдерінің колониалды экспансиясын өкімет қаржыландыруындағы монах-миссионерлер іске асырды.

Испания католиктік жаңару мен миссионерлік қызметінің жалғыз болмаса да, негізгі қайнар көзі болды. Бұл бастама монархиядан – діндар патшайым Изабелла мен Фердинанд патшадан басталды. 1540 жылы испандық Игнатий Лойола негізін қалаған діни орден көптеген реформаларды іске асырып, протестантизмге қарсылық көрсетті.

Миссионерлік қызмет тарихындағы тамаша оқиға жаңарған католик шіркеуінің табысты халықаралық миссионерлік қызметі болды. Рим католиктерінің әлемнің түкпір-түкпірінде католицизмге адамдарды тартуына қажет әрі маңызды әдістер қолдана бастады. Испания мен Португалияның католиктік монархиялары халықаралық миссионерлік қызметке жетекшілікті патронаж (қолдау) жүйесі арқылы жасады. Қолдау көрсету (патронаж) жүйесінің негізгі белгісі пұтқа табынушыларды дінге тарту ісіне шіркеу емес, мемлекет жауапты болды. Папаның қолдауымен патша билігі өкілдері осы міндетті орындау үшін жұмысшыларды жалдап, олардың еңбекақысын төлеп, белгілі бір деңгейде бұл міндет қалай, қашан және қай жерде орындалатынын шешті. Жаугершілік пен сауда жүргізу үшін

өзге елдерге аттанатын барлық испандықтар мен португалдықтар, өздерінің миссионерлік қызмет жүргізу мақсаты болғанын айтады. Дегенмен, көп жағдайда басқа елді жаулап алу негізгі себебі болды. Христиандандыру отарлау үдерісі мен өркениетті таратудың бір бөлігі болды. [10]

Негізінен патронаж жүйесі испандықтарға тиесілі территорияларда сәтті жүзеге асты. Бірақ, португалдықтар оны іске асыру ісінде көп мәселелерге тап болды. Испан монархиясы өз билігіндегі жерлерге жүздеген қабілетті және өз ісіне адал миссионерлерді жіберетін. Миссионерлік қызмет нәтижесінде Цейлонда, Үндістан мен Оңтүстік-Шығыс Азияда, Бразилияда бірнеше уақыт ішінде иезуиттер тиімді жұмыс жасаған. Әйтсе де, көп жағдайда португал миссиялары әлсіз, тіпті кейде табысты болмады. Шығыстағы португал отаршыл билік иелері миссионерлік орталықтарды басқару ісіне ерекше көңіл бөлді. Олар өз иелігіне жатпайтын территорияларда жұмыс істейтін миссионерлерге ықпал етуге әрекеттенді. Сол себепті, XVI ғасырдан кейін испан билігі Риммен осы үшін жанжалдасты. Сонымен қоса, Шығыстың көптеген аймақтарында, португалдардың ықпалы әлсірегеннен кейін, олардың орнын голландықтар басты. Олар римдік-католик шіркеуінің миссияларын реформаторлық протестантизм миссияларына айналдырды.

Қорытынды

Басқа діндерден христиандықтың артықшылығы мен мінсіздігіне деген сенімдер миссионерлікті дәлелдеу элементерінің бірі болды. Густав Варнек осыған қоса тағы да үш басты элементті атап өтті: басқа халықтарға христиандықтың қолайлылығы және қолданылғыштығы; христиандық миссионерліктің «қызмет жасау аумағындағы» жетістіктері және басқа діндермен салыстырғанда христиан діні тарих парақтарында және қазіргі уақытта қуатты, мықты екендігін көрсетуінде [11]. Барлығы топтаса отырып батыс шіркеулерінде өздерінің мәдени басымдығына деген сенімді тудырды. Роберт Спираның пікіріне сәйкес батыс миссионерлері тек қана «Мәсіхті» ғана емес, сонымен бірге «өркениетті» де алып келген [12].

Кең ауқымды еуропалық отарлау саясатының басталу уақытында батыстық христиандар өздерінің мәдениетін басқа мәдениеттерден жоғары және әмбебап деген ойлар қалыптасқан. Батыс мәдениеті христиандық нағыз бұлжытпас мәдениеті ретінде қарастырылғандықтан, хрис-

тиандық сеніммен бірге батыс мәдениетінде бірге басқа сенімдегі адамдар арасында орнығуы тиіс деп түсіндірілді. 1932 жылы шетелдік миссиялардың жұмыстары жан-жақты зерттелген «Миссиялардың жұмысын қайта түсіну» атты еңбек жарық көрген. Осы жерде «барлық халықтардың бір әлемдік мәдениетке, яғни ол батыстық мәдениетке қосылу жолында келе жатыр. Сонымен бірге, осындай жағдайдың орын алуы басқа халықтардың тарапынан үлкен қолдаушылыққа ие болу керек. Ал миссионерлер осы батыстық мәдениеттің саналы түрде таратушылары болу керек» [13] деп жазылған. Осыған ұқсас ой өрісі 1922 жылы басылып шыққан кітапшада орын алған: «Le role civilisateur des missions», француз тілінен аударғанда «Миссиялардың өркениеттендіруші ролі» деген мағына береді. Миссиялар тарихын зерттеген неміс тарихшысы Юлиус Рихтер «протестанттық миссияларды еуропалық-америкалық халықтардың мәдени отарлаудың маңызды және ажырамас бөлігі» ретінде 1927 жылы қарастырған [14].

Христиандар қазіргі әлемнің мүмкіндіктері мен інжілдендіру ісіне үлкен шығармашылықпен келді, бұл өз кезегінде көптеген жаңашыл әдістердің пайда болуына алып келді. Інжілдік миссия туралы пікір-таластар белсенді жүргізіледі. Дәстүрлі бағыттарды бағалаудан кейін заманауи христиандар бірқатар радикалды өзгерістер жасады. Інжілдендіру міндетіне зерттеудің заманауи әдістері мен технологиясы қосылған сайын, ол әбден жетіле бастады. XX ғасырда нәтижеге бағытталған прагматикалық философия алдыңғы қатарға шықты. Көптеген адамдардың айтуынша, інжілдендіру мақсаты тек ұрық салу ғана емес, жемісін жеу болды, тек «Інжіл Сөзін» жариялау ғана емес, көзге көрінетін нәтижеге қол жеткізу болды. Інжілдендіру бойынша өткізілген ірі конференциялар (ұлттық және халықаралық деңгейдегі) осы мәселеге назар аударды. Інжілдендіру теориясы мен тәжірибесі жөнінде келіспеушіліктер пайда болды. Бұл кезеңге адасу тән. XX ғасырдағы жағдай інжілдендіру үшін көп жақтан қолайсыз болды. Екі әлемдік соғыс және он шақты жергілікті қақтығыстар бұл сала үшін күрделі болды. Жаһандық экономикалық тоқырау толқындары мен депрессиялар інжілдендіруге қаржылық қолдау көрсету жүйесін шайқалтты. Батыс отаршыл империяларының қирауы батысқа жатпайтын елдердегі інжілдік әрекеттерді қиындатты, кей жағдайда тоқтатты. Билік басына христиандыққа қарсы өкіметтің келуі бір кезде се-

нім тірегі болған аудандарда інжілдендіру үдерісін баяулатты. Әлемдегі христиандардың 42% саяси шектеулер мен репрессиялар жағдайында діни сенімдерін ұстануға және куәлік етуге мәжбүр болды. Сонымен бірге, осы кезеңде кейбір көне діндер құлдырады, басқалары болса, мәселен ислам жаңғыруды бастан кешірді, ал жаңа діндер болса, өз қатарларын христиан мемлекеттерінің адамдарымен толтырылуда. XX ғ. дінсіз немесе атеистік халық саны 100 пайызға жетті. Әлемдік үрдіс ықпалымен Еуропа мен Солтүстік Америкада белсенді христиандардың үлесі тым азайды. Бұл қауіпті оқиғалар інжілдік әрекеттердің шығармашылық сипатта болуына ықпал еткені анық. Қазіргі әлемнің мүмкіндіктері інжілдік әрекеттердің жаңа нүктелерін табуға көмектесті. Радио және теледидар миллиондаған адамдарға Құдай Сөзін жеткізуге тамаша мүмкіндік берді. Лингвистикалық дағдылар мен оқыту құралдарын жетілдіру діни әдебиетті аударуды жеңілдетіп, сауаттылықты таратуға көмектесті. Дамушы елдердің басшылары миссионерлік мектептерде білім алды. Нәтижесінде, олар өздерін христиандықпен теңестіреді немесе христиандықтың ықпалында болды, кей жағдайда христиандық қызметке қолдау көрсетті. Батыс колониализмі күйреп, інжілдендіруге адамдарды дайындауға көмектесетін батыс мәдениеті тарала бастады. Сонымен қатар, бүкіл әлемдегі христиандар мен христиан еместер арасындағы өзара әрекеттің өсуі інжілдендіруге көп мүмкіндіктер жасады. Туристер, студенттер және бизнесмен-христиандар ашық христиан жұмысы тыйым салынған жерлерде, дінді таратады. Кейбір жағдайда, батыс миссионерлерінің сапарға шығуы немесе қуылуы жергілікті христиандарды дінді тарату бойынша жауапкершілікті өз мойнына алуға итермеледі. Күрмеуі қиын мәселелер мен жеңілістен пайда болатын жаңа мүмкіндіктер інжілдендіру саласында жаңа табысты қадамдарға ықпал етті. Екінші Дүниежүзілік соғыстан кейін, көптеген інжілдік идеялар мен жобалар пайда болды. Жаңғыру қозғалыстары осы кезде өз мүмкіндіктерін түгескен сияқты болды. 1930 жылдар аяғындағы дін ғұламалары –либералдар және консерваторлар арасында болған келіспеушіліктер протестанттардың назарын өздеріне аударды, осыған зая кеткен әрекетті миссионерлікке бағыттауға болар еді деген пікір қалыптасты. Миссиялар қызметі қайшылыққа толы болды. Кейбір жағдайда миссионерлер Інжілді насихаттауды әлеуметтік қызметпен алмастырып, христиандық емес діндермен бәсекелеспеді. Бұған қарамастан 1945

жылға дейін інжілдендірудің дәстүрлі әдістерімен қатар жаңа тәсілдері сыналды.

Қазіргі кезеңдегі христиандықтың прогресін қалай бағалай аламыз? «Статистика көп сұраққа жауап береді. Сандық қатынаста христиандар 1914 ж. 699,2 млн адам болса, 1980 ж. 1.433 млн адамға өсті, өсім 205 пайызды құрады. Десе де әлемдегі христиандар саны біраз азайды деп айтуға болады, себебі әлем халқы осы уақыт аралығында 208 пайызға өсті. Коммунистік елдерде репрессиялар мен қуғынға салу нәтижесінде христиандыққа орасан зор нұқсан келтірілді. Мәселен, Кеңес өкіметінде 1900 ж. халықтың 83,6 пайызы христиан болса, 1980 ж. бұл көрсеткіш 36,1 пайызға төмендеді. 1980 ж. Еуропа мен Солтүстік Америкада христиандықтан бас тарту, христиандықты қабылдаудан жыл сайын 1.820.500 адамға артық болды. Бірақ үшінші әлем елдерінде діни сенімді қабылдау діннен бас тартудан 2.272.814 адамға артық болды. Табиғи өсім (туу көрсеткішінің өлім көрсеткішінен жоғары болуы) бүкіл әлемдегі сандық өсімнің айтарлықтай үлкен үлесін құрады» [15].

XX ғасырдың тоқсаныншы жылдарында христиан діні Африка мен Азияда тарала бастады, аталған елдер үшін христиандық жаңа әрі басқа діндерден жоғары болды. Миссионерлік қызметті жергілікті халықтан шыққан христиандар атқарды. Батыс христиандары әлемнің ықпалын да назардан шығармады. Барлық жерде көптеген адасқан және енжар адамдарды христиандыққа қайтару үшін батыл қадамдар жасалуда. XX ғасыр христиан миссионерлік қызметінің маңызды көрсеткіші – бұл жер шарының інжілдендірілген халқының үлесі болуы мүмкін. Бұл термин өз тілінде христиандық әдебиет немесе радиохабарлама және өз ортасындағы христиан куәлігі арқылы Інжіл туралы білгендерге қатысты қолданылды. «1900 жылы христиандар жер шарының 34,4 пайызын құрады, ал олардың миссиялары халықтың 51,3 пайызын қамтыды. 1980 жылы әлемдегі халықтар арасында христиандар үлесі 32,8 пайызға қысқарды, ал інжілдендірілген халық саны 68,4 пайызға ұлғайды. Яғни, бұл 1980 жылы христиан адамының 1900 жылы христианға қарағанда Інжіл туралы көп адамға куәлік еткенін көрсетеді» [16]. Христиандар пайызы азайғанмен, христиандар ықпалы ұлғайды. Қазіргі дәуірге жақындаған сайын (осы зерттеу аясында) қарастырылып отырған мәселеге байланысты күрделі сұрақтар көптеп пайда болуда. Әлемдік христиандық қозғалыс ауқымы мен күрделілігі орасан зор. Мәліметтер мөлшері өте көп. Таңдау немесе қысқарту кезінде

бұрмалану қаупі бар. Ары қарайғы материал үш ауқымды тақырыпқа бөлінеді (1) Әдістемелер; (2) Теориялар мен діни ілім; және (3) елуіншілердің інжілдік табыстары [17]. Осы тәсіл қазіргі кезеңдегі христиандардың өзгелерді христиан ету әрекеттерін түсінуге көмектеседі.

XXI ғасырда інжілдендіру әдістері мен тәсілдері тағы арта бастады. Ізгі Хабарды тарату туралы ойлайтындар ерекше шығармашылықпен және тартымдылықпен Христосқа және Оның Шіркеу қауымдастығына адамдарды тарту үшін тәсілдерді жасап шығаруда. Бұл жолда олар еш тайынбай, халықтың ғасырлар бойы ұстанып келген дәстүрлі діндеріне құрметпен қарамастан, прозелиттік болып саналатын лас әдістерді де пайдаланады. Бұған байланысты миссионер Чарльз Д. Егал былай дейді: «Мұсылмандарға жақындау үшін олардың дінін, тілін

қолданындар. Құранның ішінен христиандыққа зияны жоқ аяттарды алып қолданындар. Әрі мұсылмандардың жұма құлшылығына параллель жұма уағыздарын ұйымдастырып, үй шіркеулерінің лидерлері имам секілді көрінуіне болады. Үй шіркеуіне кірерде аяқ киім шешу, мұсылмандардың діни рәсімдеріне ұқсас рәсімдер ұйымдастыруға болады» [18]. Сонымен бірге, діни рәсімдерінде құрамында қай ұлттың өкілі басым болса, сол тілде, мысалға өз еліміздегі жағдайды алсақ (қазақ, орыс, ұйғыр, өзбек) атқарады. Рәсімдерінің барысында айтылатын діни әндерін домбыра, қобыз, сыбызғы секілді ұлттық музыкалық аспаптардың сүйемелдеуімен орындайды. Осындай прозелиттік қызметтің нәтижесінде қоғам ішіндегі дінаралық қатынастарға жағымсыз әсерін тигізіп, үлкен мәселелердің туындауы әбден мүмкін.

Әдебиеттер

- 1 Мемлекет және дін. Қазақстан Республикасы дін істері агенттігінің журналы. № 4 (23) 2012. – 7 б.
1. Борбасова Қ.М., Сагиндыков А.А., Альджанова Н.К. Қазақстандағы мәсішілдік // ҚазҰУ Хабаршысы. Философия, Мәдениеттану, саясаттану сериясы. – №2. – 2015.
2. Rosenkranz Gerhard. Die Christliche Mission: Geschichte und Theologie. Muenchen, 1977
3. Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission [review] / David J. Bosch (1992) P.202
4. Федин А.В. Формирование концепции миссионерской деятельности Общества Ии-суса //Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. – Вып. 14. – М., КомКнига, 2005. С.265-286.
5. Милтон Л. Рудник История Евангельского христианства)
6. Петр Пеннер, Христианская миссия: история и современность, 1998. – С. 221.
7. Бұл да сонда.
8. Джеймс Норт. Полное название: История Церкви от дня Пятидесятницы до нашего времени. 1983, College Press Publishing. http://krotov.info/spravki/history/00/00_ecll_3.htm
9. Warneck, Gustav Adolph «Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen»; 1905 – 507
10. Warneck, Gustav Adolph «Evangelische Missionslehre» (1892). 92 б.
11. Robert E. Speer: Prophet of the American Church. By John F. Piper, Jr. (Louisville, Kentucky: Geneva Press. 2000. Pp. 538. 275 б.
12. William Ernest Hocking and the Commission of Appraisal, Re-Thinking Missions: A Laymen's Inquiry after One Hundred Years (New York: Harper & Brothers, 1932), 372 p. 34 б.
13. Julius Richter Deichert, Evangelische Missionskunde: Evangelische Missionslehre und Apologetik, 1927; 237 s. 211 б.
14. Дж. Мак-Артур <http://www.slovo.org/author/John-MacArthur>
15. Трофимчук Н.А. и Свищев М.П. «Экспансия»: монография. – М., 2000, 93 с.
16. Адлер Р. Миссионерские методы во времена апостола Павла и в наши дни. – М., 1993.
17. Ивоненко С. О людях, никогда не расстающихся с Библией. – М., 1999. 81 б.

References

- 1 Memleket zhәне din. Қазақстан Respublikasy din isteri agenttiginiң zhurnaly. № 4 (23) 2012- 7b.
- 2 Borbasova Қ.М., Sagindykov А.А., Al'dzhanova N.K. Қазақстандағы мәсishildik. ҚазҰУ Хабаршысы. Философия, Мәдениеттану, саясаттану сериясы. №2.2015.
- 3 Rosenkranz Gerhard. Die Christliche Mission: Geschichte und Theologie. Muenchen, 1977
- 4 Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission [review] / David J. Bosch (1992) P.202
- 5 Fedin A.V. Formirovanie koncepcii missionerskoj dejatel'nosti Obshhestva Iisusa //Dialog so vremenem. Al'manah intellektual'noj istorii. – Вып. 14. – М., KomKniga, 2005. S.265-286.
- 6 Milton L.Rudnik Istoriya Evangel'skogo hristianstva)
- 7 Petr Penner, Hristianskaja missija: istoriya i sovremennost', 1998. – s 221
- 8 Bұл da sonda

- 9 Džejmс Nort. Polnoe nazvanie: Istorija Cerkvi ot dnja Pjatidesjatnicy do nashego vremeni. 1983, College Press Publishing. http://krotov.info/spravki/history/00/00_eccl_3.htm
- 10 Warneck, Gustav Adolph «Abriss einer Geschichte der protestantischen Missionen»; 1905 – 507
- 11 Warneck, Gustav Adolph «Evangelische Missionslehre» (1892). 92 b
- 12 Robert E. Speer: Prophet of the American Church. By John F. Piper, Jr. (Louisville, Kentucky: Geneva Press. 2000. Pp. 538. 275 b
- 13 William Ernest Hocking and the Commission of Appraisal, Re-Thinking Missions: A Laymen's Inquiry after One Hundred Years (New York: Harper & Brothers, 1932), 372 p. 34 b
- 14 Julius Richter Deichert, Evangelische Missionskunde: Evangelische Missionslehre und Apologetik, 1927; 237 s. 211 b
- 15 Dzh. Mak-Artur <http://www.slovo.org/author/John-MacArthur>
- 16 Trofimchuk N.A. i Svishev M.P. «Jekspansija» monografija – M., 2000, 93s.
- 17 Adler R. Missionerskie metody vo vremena apostola Pavla i v nashi dni. M., 1993.
- 18 Ivonenko S. O ljudjah, nikogda ne rasstajushhihsja s Bibliiej. – Moskva, 1999 g. 81 b.